

סופרים ואמנים

פ. לחובר (ליובל הששים)

לחובר יצא לספרות מבית-מדרשם של פרישמן וברדיצ'בסקי. ואמנם חסר הוא כשרון השירה של רבותיו, אולם יראת-הכבוד מפני שירה, יצירה מחשבתית ודאי שנחל מהם. ועוד סגולה נאה מצינו בלחובר המבקר למן ראשית הופעתו בספרות: התאחזות בחומר המבוקר, הבאה תוך עיון והשר תקעות בו. ידע לחובר, שלא דרך האינטואיציה דרכו ואין חלקו במבקרים אימפרסיוניסטים, המתבשמים ומתרשמים מיצירה על מנת לחרוז פסוקי חזונום הם, ולכן קרא ושנה דברי האמן או ההוגה, שבא לבקר ולהעריך, שהה במחיצתם הרוחנית שהייה ממושכת עד כדי כניסתו לפני ולפנים שלה, ורק אז נגש לכתיבה. מבחינה זו אפשר היה לראות את מאמרי הבקורת הראשונים שלו כדברי קורא-מעיין הבא בעיקר ללמוד ולא כדברי סופר שליט-סגנון, שכלי ביטוי מותקנים ומצוחצחים לו והוא בא ללמד. הורגש אז בכתיבתו כובד-ראש, אבל יחד עם זה גם כובד-הבעה, שלא נשתחרר ממנו דרך אגב עד היום, אם כי הגיע לרכוש ספרותי מדעי רב-ערך ומשקל.

גם היחס המכובד והנלבב למבוקר — אף הוא מסימני קורא-חובב, וגם זה ייחשב לזכותו של לחובר, שפתח בבקורת שלו דוקא בסופרים צעירים,

בברנר ושופמן. אותה נהייה של מבקר לחברים בני גילו בספרות — מדה יפה היא. אנשי הקומה, היושבים בכותל המזרח של הספרות — מי לא יארח להם וילווים בדרכם המפוארת, יקשר שמו בשמם וירכב על כתפיהם... ואילו הצעירים, המגששים ותועים, הסובלים מאחרים ועוד יותר מעצמם — כמה תעודד אותם קצת אהבה! ולחובר הכניס נימה של אהבה לתוך רשימות הבקורת הראשונות שלו, ומלא בזה שליחות שאין לזלזל בה.

אולם לא המשיך בכגון דא. שם את מעיניו במדע ובמחקר, הרחיב את אפקי הבקורת שלו ושלוחותיה הגיעו עד לתקופות הבראשית של ספרותנו, ולאישים גדולים, חוקרים וחושבים; והיסנד המחקרי האפיל במקצת על יסוד הבקורת שבו. ואמנם אין המחקר הספרותי נעשה מן היד אל הפה, דרושה בכאן הכשרה מתמדת, לימוד ועיון, שומה לגלגל בחמרים-חמרים ולהפכם נכסי רוח ונפש — ולחובר היה, כנראה, מתמיד גדול, שלא פסק פומיה מגירסיה. מבית המדרש הישן הביא אתו את הבקיאות והתורנות בספרותנו העתיקה, צירף לכך את ההשכלה והתרבות האירופית והעשיר את עולמו הרוחני. ומהספרות העברית קרא הכל, לא רק ספרי מליצה ושירי, וטפל לא רק במלאכת המחשבת, אלא שהגה בספרי מחשבה, וב"חכמת ישראל"

שבאשכנז התעמק, וכך הכשיר את עצמו לבקורת ענפה ושקולה, שאם גם יסוד הבקיאות עולה בה לפרקים על יסוד החריפות, אין היא נטולה פה ושם רעיונות ועיונים מבריקים. ה"מבקר-הקורא" הפך איפוא במרוצת השנים מבקר בעל-מקצוע, העושה את מלאכתו בחריצות, באחריות, בודק ושוקל, מחפש סמוכין להנחותיו ומשתית את מסקנותיו על מה שהוא מוצק, ודאי, לא סתם ריפרופים ושנינות ערטילאית.

ואם אין בבקורת ספרותית-מחקרית זו מבושם השירה, אין בה גם מכזביה, אין היא מסנוורת את העינים בלהטי-קסמים, אין בה מתעוועי-מלל ממרונן, עומדת היא לרוב על ארמת המבוקדים וממנה יניקתה, שרשיה ונפשה אחד, מקום חיותה של היצירה.

מכשירי הבקורת של לחובר נתייחדו בעיקר להרצאת הדברים וניתוחם. אין הוא נגש אל עניני יצירה ומחשבה בשיטה מוקדמת, ונדמה לי שאין לו גם תביעות מיוחדות, שהיה רוצה למצוא את מילויין בסופר פלנזי ואלמוני, אין הוא לוחם בבקורת לאיריאות, אמת המידה שלו — היצירה כפי שהיא מתגלית לפניו, הדעות וההשקפות, כפי שהובעו בספרים הנידונים, אבל את דעתו והשקפתו הוא, רק לעתים רחוקות יביע. משהו אובייקטיבי נפרא דובץ על כמה ממאמריו להקריש את מרוץ הדם שבהם. ולכן אתה נושם לרווחה כשהנך מגיע למאמריו על רבותיו פרישמן וברדיצ'בסקי, או בני לוייה — ברנר, גנסיין, שם פורץ הרגש את הגדרים והוא נעשה סובייקטיבי, דינמי, תוסס. אולם בכל הנוגע לסופרים ויוצרים שאין לו יחס אישי מיוחד אליהם, הרי הוא כולו סטטי, שכלתני, (פגת משום-מה אהבת הנעורים, ההתפעלות החגיגית שלי-התחלתו).

ואשר להרצאת הדברים — לא תמיד יצליח לחובר להבהיר את עיקרי הרעיונות שהוא דן עליהם, אם כי מודגש, כי השתלט עליהם שליטה גמורה, שכן אין הוא, כאמור, איש התבעה הצחה והשוטפת, ביטויו הכבד והמחוספס במקצת חוצץ לפרקים בינו ובין הקורא שאינו דגיל אצל דברי עיון. לעומת זה כוחו יפה בניתוח. תעמוד לו ההשתקעות בחומר לתפסו במלוא-הקיפו, לראות את הקבוע והארעי שבו, המרכזי והצדדי; מעינו של לחובר לא תתחמק שום נקודה מהנקודות אשר בענין הנידון, ועל כל אחת יעמוד בפרטות, ואם לא תמיד יצרפו אחר כך לחטיבה שלמה על מנת לעצב את הדמות במילואה, הרי עצם מלאכת האינדוקציה נעשית תוך מחשבה חודרת ומקיפה; בשטח זה כוחו אתו והוא מגיע להישגים חשובים. ותוך ניתוח וטיפול בפרטי דברים ודיון מדבר לדבר יגיע לחובר לאריכות. במקום שהמבקר הרשם מסתפק בקוריתמצית, ירחיב המבקר המנתח את היריעות, כי אינו יכול להשתחרר מהחומר שנתפס על ידו, והן עומד הוא במגע עם הכל. ואילו לרושם תעמוד איוו סלקציה טבעית להרחיק מחוג ראיתו את אשר זר לרוחו שלא ייקלט כל עיקר; לא כן, כשאתה בא להרצות ולדון על סופר או הוגה ולהקיף את יצירותיו, להסבירן ולנתחן, ממילא יתרחבו ויתפשטו הדברים, וככל שתגדל שאיפתך להסביר יותר ולהקיף יותר, ותחרד לכל נקודה שלא תתחמק מחוג מחשבתך — כן תאריך יותר, ואולם אריכות זו צדיכה לגוף הכתיבה המסבירה ומנתחת, והיא אחת מסגולותיו ההכרחיות, שהיא לכשעצמה אינה פוגמת עדיין בטיב סופר, אם הוא שוקל את דבריו ומנפם מהפסולת ומהסובין. ואמנם לחובר איש הזהירות והאחריות הפנימית למלה, ודאי שאינו מבזבז אמריו לשוא, על אחת כמה שאינו מצטעצע במלים ואינו רודף אחר קישוטי-ניב, אלא שדרך כתיבתו ואפני הבעתו מביאים אותו לירי התרחבות.

ועוד קו מיוחד את לחובר המבקר: הוא הכניס לתחום בקרתו הוגי דעות ופובליציסטים ומבחינה זו דומה הוא לקלוזנר, אלא שבניגוד לקלוזנר, המגלה גם בכתביו הבקרתיים נטיות פובליציסטיות, נזהר לחובר מזה, ולכן הוא עושה רושם של קר-מזג ומבקר אובייקטיבי.